अनुक्रमणिका

[illegible]

1. *Sustainability of Urban Growth: What, Why and How*
   – Prof. (Dr.) J. F. Patil .... 5 to 10
2. *Centre-States Financial Relations Role of Finance Commission*
   – Dr. Shahuraj S. Mule .... 11 to 16
3. *NITI Aayog and Planning Commission*
   – Dr. Bharat D. Khandare & Dr. Pravin Nandkishor Totala. .... 17 to 23
4. *Impact of Climate Change on Indian Agriculture Sector*
   – Dr. Gavande S.B & Dr. Patange S.S. .... 24 to 25
5. *Impact of Human Development on Economic Progress*
   – Dr. Ashok P. Tiparse. .... 26 to 28
6. *Economic Problems of Farmers Suicides in Maharashtra*
   – Prof. Vinayak Nagorao Shinde .... 29 to 31
7. *Right to Work of Unorganized Workers under the Shadow of Drought in Marathwada Region* – Dr. S.E.Ghumatkar .... 32 to 38

[illegible]

१. मराठवाड्यातील दुष्काळ : वास्तव आणि त्यावरील शाश्वत उपाययोजना - प्रा.डॉ.ए.टी. सत्तार .... ३९ ते ४४
२. मानव विकास निर्देशांक व त्याच्या संकल्पना - डॉ. विकास विनायकराव सुकाळे .... ४५ ते ४८
३. मराठवाडा विभागातील सर्व शिक्षा अभियान योजनेवरील खर्च प्रवृत्ती व शैक्षणिक गुणवत्ता
   - प्रा. डॉ. पी. ई. कान्हेरे & प्रा. डॉ. बी. आर. गायकवाड .... ४९ ते ५४
४. महाराष्ट्रातील सूक्ष्म सिंचन पध्दतीचा असमतोल
   - डॉ. तोटरे बी. डी. & प्रा. डॉ. दिलीप अर्जुने .... ५५ ते ५७
५. महाराष्ट्रातील महिलांच्या सर्वांगिण विकासाची वास्तविकता
   - डॉ.विलास खंदारे & डॉ.दीपक भुसारे .... ५८ ते ६३
६. लोकसंख्या वाढ आणि दारिद्र्य यांचा संबंध
   - गवळी देविदास गोकुळ & डॉ. शिवाजी एस. अभोरे .... ६४ ते ६७
७. नाभिक समाजाचे आर्थिक व सामाजिक अध्ययन : परभणी जिल्हा एक विशेष अभ्यास (२००१ ते २०१२)
   - डॉ. भालेराव आर.एम. & सुर्यवंशी नासिकेत गोविंदराव .... ६८ ते ७२
८. स्मार्ट सिटी : शाश्वत विकासाचा मार्ग - प्रा.डॉ.शिवाजी पाते .... ७३ ते ७७
९. दारिद्र्य : वास्तव आणि दिशाभूल - डॉ. मारोती तेगमपुरे .... ७८ ते ८१
१०. जागतिक तापमानवाढ आणि भारतीय शेती
   - मेघराज जनार्धन मोरे & डॉ. दीपक एम. भारती .... ८२ ते ८६
११. भारतीय विदेशी व्यापाराचे धोरण २००१-१४ - प्रा. डॉ. बाभुळगावकर किशन सताजी .... ८७ ते ८९
१२. मृद व जलसंधारण ही शाश्वत कृषी विकासाची पूर्वअट - प्रा. डॉ. रावसाहेब पि. इंगळे .... ९० ते ९१
१३. महाराष्ट्रातील प्रादेशिक ग्रामीण बँकांची कृषी कर्ज पुरवठ्यातील भूमिका (कालखंड २००६ ते २०१२)
   - गित्ते राजकुमार केशवराव & डॉ. सी.एन. कोकाटे .... ९२ ते ९५
१४. जल व्यवस्थापन ही काळाची गरज - प्रा. श्रीमंत कावळे .... ९६ ते ९८
१५. भारतीय रुपयाचे अवमुल्यन : फायदे आणि तोटे - डॉ. रामनाथ बाबुराव सांगुळे .... ९९ ते १००
१६. दोष दुरुस्ती प्रक्रिया किंवा दोष दुरुस्ती प्रतिमान: अर्थमितितील एक संकल्पना - प्रा.व्ही. सी.बेलुरे ... १०१ ते १०९
१७. भारतातील आर्थिक नियोजनाचा इतिहास : एक चिंतन
   - डॉ. टी. एल. बारबोले & डॉ. आत्माराम बी. मुळीक .... १०२ ते १०९

220

मराठवाडा विभागातील सर्व शिक्षा अभियान योजनेवरील खर्च प्रवृत्ती व शैक्षणिक गुणवत्ता

प्रा. डॉ. पी. ई. कान्हेरे
सी. पी. अध्यापक महाविद्यालय, जालना
ई-मेल :-pekanhere@gmail.com
भ्रमणध्वनी क्र. : ९९२३५३५६७६

प्रा. डॉ. बी. आर. गायकवाड
अर्थशास्त्र विभागप्रमुख,
मत्स्योदरी कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय,
जालना.

प्रस्तावना :

महाराष्ट्र राज्यातील सहा प्रशासकीय विभागापैकी मराठवाडा हा एक प्रशासकीय विभाग आहे. महाराष्ट्र राज्यातील सर्व विभागाचा समतोल विकास झालेला दिसत नाही. सर्व विभागाचा समतोल प्रादेशिक विकास करण्यासाठी केंद्र व राज्य शासन विविध विकासाच्या योजना राबवित असून त्यातून सामाजिक, आर्थिक, राजकीय व शैक्षणिक समतोल निर्माण करण्याचा प्रयत्न करत आहे. मराठवाडा विभागात शैक्षणिक प्रगती करण्यासाठी सर्व शिक्षा अभियाना मार्फत विविध उपक्रम राबविले जात असून त्यातून शाळेसाठी पायाभूत सुविधा निर्माण करुन शिक्षणाचे सार्वत्रिकीकरण करण्यावर भर देण्यात येत आहे. यामुळे साक्षरतेचे प्रमाण वाढले, शैक्षणिक प्रगती झालेली दिसते. सर्व शिक्षा अभियानामार्फत जे उपक्रम राबविले जातात त्यातील खर्चात केंद्र व राज्य शासनाचा संयुक्त हिस्सा असतो. सर्व शिक्षा अभियान योजनेतंर्गत मराठवाडा विभागात जिल्हानिहाय खर्च कशा पध्दतीने करण्यात आला व त्याचा शैक्षणिक गुणवत्तेवर काय परिणाम झाला याचा अभ्यास प्रस्तुत संशोधन लेखात करण्यात आलेला आहे.

प्रस्तुत संशोधन लेखात मराठवाडा विभागातील सर्व शिक्षा अभियान योजनेची वर्षनिहाय खर्च प्रवृत्ती, जिल्हानिहाय खर्च प्रवृत्ती, एकूण प्राप्त अनुदानाशी प्रत्यक्ष खर्चाचे प्रमाण तसेच शैक्षणिक गुणवत्ता याचा अभ्यास करण्यात आला आहे.

संशोधनाची उद्दिष्टे :

१) मराठवाडा विभागातील सर्व शिक्षा अभियान योजनेवरील वर्षनिहाय खर्च प्रवृत्तीचा अभ्यास करणे.
२) मराठवाडा विभागातील सर्व शिक्षा अभियान योजनेवरील जिल्हानिहाय खर्च प्रवृत्तीचा अभ्यास करणे.
३) मराठवाडा विभागातील सर्व शिक्षा अभियान योजनेचा शैक्षणिक गुणवत्तेवर झालेल्या परिणामाचा अभ्यास करणे.
४) मराठवाडा विभागातील सर्व शिक्षा अभियान योजनेवरील खर्च प्रवृत्ती व शैक्षणिक गुणवत्ता वाढीसाठी उपाययोजना सुचविणे.

संशोधनाचे गृहितकृत्य (Hypothesis of Research):-

१. मराठवाडा विभागातील प्राथमिक शिक्षणासाठी शासनाने केलेल्या सर्व शिक्षा अभियान योजनेवरील खर्चाच्या तुलनेने शैक्षणिक गुणवत्तेत वाढ झालेली नाही.

संशोधनाची व्याप्ती व मर्यादा :-

प्रस्तुत संशोधनासाठी २००२-०३ ते २०११-१२ असा दहा वर्षाचा कालावधी निवडण्यात आलेला आहे. सर्व शिक्षा अभियान योजनेवरील जिल्हानिहाय खर्चाची प्रवृत्ती आणि शैक्षणिक गुणवत्ता व दर्जा यावर झालेला परिणाम तपासण्यासाठी मराठवाडा विभागातील औरंगाबाद, जालना, परभणी, हिंगोली, बीड, लातूर, उस्मानाबाद व नांदेड या आठ जिल्ह्यांची निवड करण्यात आली आहे. संबधीत संशोधनातून मिळणारे निष्कर्ष हे मराठवाडा विभागातील कार्यक्षेत्राशी निगडीत आहेत.

संशोधन पध्दती :-

प्रस्तुत संशोधनासाठी विश्लेषणात्मक संशोधन पध्दतीचा वापर करण्यात आलेला आहे. संशोधनासाठी प्राथमिक आधार सामग्री (Primary Data) व दुय्यम आधार सामग्री (Secondary Data) अशा दोन्ही प्रकारच्या आधार सामग्रीचा वापर करण्यात आला आहे. सर्व शिक्षा अभियान या योजनेवरील मराठवाडा विभागातील जिल्हानिहाय खर्च प्रवृत्तीचा अभ्यास करण्यासाठी दुय्यम सामग्रीमध्ये इतरांनी केलेले संशोधन, महाराष्ट्र प्राथमिक शिक्षण परिषद, मुंबई यांचे या संदर्भातील अहवाल, सर्व शिक्षा अभियानाचे अहवाल, संशोधन विषयाशी संबधीत विविध ग्रंथ, मासिके, शासनाद्वारे प्रकाशित होणारे विविध अहवाल, विविध संगणकीय संकेतस्थळे इत्यादींचा आधार घेण्यात आलेला आहे. प्राथमिक सामग्रीमध्ये मुलाखत अनुसूची, निरीक्षण व विद्यार्थी चाचणी या साधनाद्वारे शाळेतील मुख्याध्यापकाकडून व विद्यार्थ्यांकडून प्राथमिक शिक्षणाच्या सार्वत्रिकीकरण व गुणवत्तेसंदर्भात

Marathwada Economics Association

221

माहिती संकलन [illegible]

प्रस्तुत [illegible] औरंगाबाद, जालना, परभणी, हिंगोली, बीड, लातूर, [illegible] (पहिली ते सातवी) सहेतुक नमुना निवड [illegible] विभागातील एकूण २०० शाळांची निवड करण्यात आली. [illegible] प्रत्यक्ष भौतिक सोयी-सुविधांची स्थिती, शैक्षणिक [illegible] विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक गुणवत्ता आदी घटकांचा अभ्यास करण्यासाठी [illegible] मुख्याध्यापकाकडून मुलाखत-अनुसूची आणि निरीक्षण याद्वारे प्राथमिक आधार सामग्री संकलित [illegible] विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक गुणवत्ता व दर्जा तपासण्यासाठी नमुना म्हणून निवडलेल्या २०० शाळांपैकी प्रत्येक [illegible] एक विद्यार्थी व एक विद्यार्थीनी याप्रमाणे ४०० विद्यार्थ्यांची यादृच्छिक नमुना निवड पध्दतीने (Random Sampling) [illegible] करून त्यांची चाचणी परीक्षा घेवून गुणवत्ता तपासण्याचा प्रयत्न करण्यात आलेला आहे.

मराठवाडा विभागातील सर्व शिक्षा अभियान योजनेची वर्षनिहाय खर्च प्रवृत्ती :

मराठवाडा विभागात सर्व शिक्षा अभियान योजनेवर सन २००२-०३ ते २०११-१२ या कालावधीत वर्षनिहाय खर्च कशा पध्दतीने करण्यात आला याचे विवरण तक्ता क्र. १ मध्ये पुढील प्रमाणे दर्शविण्यात आले आहे.

तक्ता क्र. १

मराठवाडा विभागातील सर्व शिक्षा अभियान योजनेची वर्षनिहाय खर्च प्रवृत्ती (आकडे लक्ष रुपयात)

अ.क्र.	वर्ष	एकूण प्राप्त अनुदान	एकूण प्रत्यक्ष खर्च	प्राप्त अनुदानाशी प्रत्यक्ष खर्चाचे प्रमाण (%)
१	२००२-०३	५२६९.७६	१०१५.४८	१९.२६
२	२००३-०४	१५३८९.८४	७७२२.४१	५०.१८
३	२००४-०५	१९९१३.५७	९९९४.३९	५०.१९
४	२००५-०६	१९०८६.९५	१२९७२.००	६७.९६
५	२००६-०७	१९७४४.३२	१५७७५.९३	७९.९०
६	२००७-०८	१८३३०.०७	१६८६२.३१	९१.९९
७	२००८-०९	२३१८५.७१	२१०४४.९६	९०.७७
८	२००९-१०	२६३५३.४३	२३७०८.०३	८९.९६
९	२०१०-११	४९२५३.९६	२८९५६.८९	५८.७९
१०	२०११-१२	६८४५४.४१	४३२२६.२४	६३.१५
	एकूण	२६४१८२.१०	१८१२७८.७२	[illegible]

स्त्रोत : सर्व शिक्षा अभियान, राज्य कार्यालय, महाराष्ट्र राज्य प्राथमिक शिक्षण परिषद, मुंबई

लेखा विभाग, संकलित माहिती (पी.एम.आय.एस.) वार्षिक अहवाल २००२-०३ ते २०११-१२

तक्ता क्र. १ वरून असे दिसून येते की, मराठवाडा विभागातील सर्व शिक्षा अभियान [illegible] वर्षनिहाय खर्च प्रवृत्तीत [illegible] कालावधीत (२००२-०३ ते २०११-१२) एकूण प्राप्त अनुदान [illegible] २६४१८२.१० [illegible] त्यापैकी सर्वाधिक [illegible] २००२-०३ मध्ये [illegible]

[illegible] कालावधीत (२००२-०३ ते २०११-१२) [illegible] खर्च सन २०११-१२ मध्ये [illegible] रुपये १०१५.४८ लाख एवढा [illegible]

[illegible] कालावधीत (२००२-०३ ते २०११-१२) [illegible] त्यापैकी सर्वाधिक वाढ [illegible]

Marathwada Economics Association

थोडक्यात, मराठवाडा विभागातील सर्व शिक्षा अभियान योजनेवरील वर्षनिहाय खर्च प्रवृत्तीत प्राप्त अनुदानाशी प्रत्यक्ष खर्च प्रवृत्तीत वाढ झाल्याचे दिसून येते. प्राप्त अनुदानाशी प्रत्यक्ष खर्चाचे प्रमाण २००२-०३ मध्ये १९.२७ टक्के होते. त्यात ४३.८८ टक्के वाढ होवून ते २०११-१२ मध्ये ६३.१५ टक्के एवढे झाल्याचे दिसून येते. यावरुन असे स्पष्ट होते की, मराठवाडा विभागात सर्व शिक्षा अभियान योजनेसाठी वर्षनिहाय मिळालेल्या एकुण प्राप्त अनुदानाचा पूर्णपणे प्रत्यक्ष खर्च करण्यात आलेला नाही.

मराठवाडा विभागातील सर्व शिक्षा अभियान योजनेवरील जिल्हानिहाय खर्च प्रवृत्ती

मराठवाडा विभागातील सर्व शिक्षा अभियान योजनेसाठी सन २००२-०३ ते २०११-१२ या कालावधीत जिल्हानिहाय प्रत्यक्ष खर्च कशारीतीने करण्यात आला आहे याचे विवरण तक्ता क्र. २ मध्ये पुढील प्रमाणे दर्शविण्यात आले आहे.

तक्ता क्र. २

मराठवाडा विभागातील सर्व शिक्षा अभियान योजनेवरील जिल्हानिहाय प्रत्यक्ष खर्च प्रवृत्ती (आकडे लक्ष रुपयांत)

अ. क्र.	जिल्हा	२००२-०३	२००३-०४	२००४-०५	२००५-०६	२००६-०७	२००७-०८	२००८-०९	२००९-१०	२०१०-११	२०११-१२	एकूण प्रत्यक्ष खर्च
१	औरंगाबाद	१४६.००	१३२५.४५	१३४६.४३	१८०७.५१	२७१६.८५	३३१३.८८	३७२०.२७	४२१६.३७	५१५७.३७	९१३१.७६	३३८११.७१
		(१४.३८)	(१७.१६)	(१२.४७)	(१३.९३)	(१७.२८)	(१९.६५)	(१७.६८)	(१७.७८)	(१७.८१)	(२१.१३)	(१८.१४)
२	जालना	१०८.११	८९३.६१	१८२४.२३	१९४२.४५	१७१४.११	१४८७.८६	२०३५.०५	२३७०.२१	३७४३.११	६००४.६२	२२१२३.४२
		(१०.७३)	(११.५७)	(१८.२५)	(१४.९७)	(१०.८७)	(८.८२)	(९.६७)	(१०.००)	(१२.९२)	(१३.८९)	(१२.२०)
३	परभणी	१०५.२२	७१६.८१	९५२.७८	१३४७.५१	१६५२.६४	१७८१.९४	१९०७.६१	२२८३.४१	२४४६.३८	४०५१.४४	१७२५३.८२
		(१०.३६)	(९.२८)	(९.५३)	(१०.३९)	(१०.४८)	(१०.६१)	(९.०६)	(९.६३)	(८.४५)	(९.३७)	(९.५२)
४	हिंगोली	९६.७३	४९३.२७	७२१.१०	९५७.५४	१२६८.५६	१४३४.४१	१४४७.२२	१५७३.३७	२१८५.८४	३११४.५१	१३२९१.५२
		(९.५३)	(६.३९)	(७.२२)	(७.३८)	(८.०४)	(८.५१)	(६.८८)	(६.६४)	(७.५५)	(७.२१)	(७.३३)
५	बीड	१२४.५५	११६८.०१	१८२०.४०	२१५९.८४	२३४८.७५	३०५३.३६	३७५२.५१	४८१०.१४	३४१८.३३	५७५५.१४	२८४११.११
		(१२.२७)	(१५.१३)	(१८.२१)	(१६.६५)	(१४.८९)	(१८.२१)	(१७.८३)	(२०.२९)	(११.८०)	(१३.३१)	(१५.६६)
६	लातूर	१५६.०७	८३०.२१	१०७९.६६	१५६७.१२	१८६७.७१	१७८३.७७	२७६१.९५	२२७५.१४	३८१७.६२	४८४१.५६	२०९८१.७१
		(१५.३७)	(१०.७५)	(१०.८०)	(१२.०९)	(११.८४)	(१०.५८)	(१३.१६)	(९.६०)	(१३.१८)	(११.२०)	(११.५८)
७	नांदेड	२००.२९	१५९२.४६	१४५१.३८	२२१५.३३	२६६९.९०	२६५४.७२	३६४७.२५	४३११.५१	५६१०.७१	७०१४.६२	३१३६८.१५
		(१९.७२)	(२०.६२)	(१४.५२)	(१७.०८)	(१६.९२)	(१५.७४)	(१७.३३)	(१८.१९)	(१९.३८)	(१६.२२)	(१७.३०)
८	उस्मानाबाद	७७.६३	७०२.६१	७९८.४१	९७१.८१	१५२७.२५	१३४४.३७	१७६४.९२	१८६७.८८	२५७८.५४	३३१२५.९	१४९१४८.१०
		(७.६४)	(९.१०)	(७.९९)	(७.४९)	(९.६८)	(७.९७)	(८.३९)	(७.८८)	(८.९०)	(७.६६)	(८.२५)
	एकूण	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	२३७०८.०३	[illegible]	[illegible]	[illegible]
		[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	(१००.००)	(१००.००)	[illegible]	[illegible]	[illegible]

स्रोत : सर्व शिक्षा अभियान, राज्य कार्यालय, महाराष्ट्र राज्य प्राथमिक शिक्षण परिषद, मुंबई, लेखा विभाग, संकलित माहिती (पी.एम.आय.एस.) वार्षिक अहवाल २००२-०३ ते २०११-१२

टीप : कंसातील आकडे एकूणाशी प्रतिशत प्रमाण दर्शवितात

Marathwada Economics Association

तक्ता क्र. २ वरुन असे दिसून येते की, मराठवाडा विभागात २००२-०३ ते २०११-१२ या कालावधीत सर्व शिक्षा अभियान योजनेसाठी जिल्हानिहाय एकूण प्रत्यक्ष खर्च रुपये १८१२७८.७२ लक्ष एवढा होता. त्यापैकी सर्वाधिक एकूण प्रत्यक्ष खर्च औरंगाबाद जिल्हयात रुपये ३२८९९.७१ (१८.१४%) लक्ष एवढा करण्यात आला असून सर्वात कमी एकूण प्रत्यक्ष खर्च हिंगोली जिल्हयात रुपये १३२९२.५३ (७.३३%) लक्ष एवढा करण्यात आल्याचे दिसून येते.

मराठवाडा विभागात सर्व शिक्षा अभियान योजनेवरील जिल्हानिहाय खर्च [illegible] एकूण प्रत्यक्ष खर्चात वाढ झाल्याचे दिसून येते. मराठवाडा विभागात २००२-०३ मध्ये एकूण प्रत्यक्ष खर्च [illegible] लक्ष एवढा करण्यात आला. त्यापैकी सर्वाधिक प्रत्यक्ष खर्च नांदेड जिल्हयात रुपये २००.२९ [illegible] लक्ष एवढा [illegible] असून सर्वात कमी प्रत्यक्ष खर्च उस्मानाबाद जिल्हयात ७७.६३ (७.६४%) लक्ष रुपये एवढा करण्यात आल्याचे दिसून [illegible] कालावधीत प्रत्यक्ष खर्चात ४१५६.७३ टक्के वाढ होवून २०११-१२ मध्ये मराठवाडा विभागात एकूण प्रत्यक्ष [illegible] लक्ष रुपये एवढा करण्यात आला. त्यापैकी सर्वाधिक प्रत्यक्ष खर्च औरंगाबाद जिल्हयात रुपये ११२१.७६ [illegible] असून सर्वात कमी प्रत्यक्ष खर्च हिंगोली जिल्हयात रुपये ३११४.५१ (७.२१%) लक्ष एवढा करण्यात आल्याचे दिसून ये[illegible]

सर्व शिक्षा अभियान व पायाभूत सोयी-सुविधा :

सर्व शिक्षा अभियानांतर्गत प्राथमिक शाळांतील शिक्षणाचा दर्जा व गुणवत्ता सुधार[illegible] शाळेतील भौतिक सोयी-सुविधांना विशेष महत्त्व देण्यात आलेले आहे. त्यातून प्रत्येक शाळेत किमान पायाभूत सोयी [illegible] करण्याचा प्रयत्न सर्व शिक्षा अभियानात करण्यात आला आहे. त्यात नवीन वर्गखोली बांधकाम, [illegible] फर्निचर, पिण्याचे पाणी, विद्युत, प्रसाधनगृह, प्रयोगशाळा, संरक्षण भिंत, [illegible] समावेश करण्यात आला आहे. शाळेमध्ये जर प्रत्येक सोयी-सुविधा पुरेशा [illegible] व्यक्तिमत्त्वाचा विकास व शिक्षकांच्या कार्यक्षमतेत वाढ होते. [illegible] भौतिक सोयी-सुविधा उपलब्ध करुन देण्यात आल्या तरी अद्यापही नमुना सर्वेक्षणासाठी निवडलेल्या शाळांपैकी [illegible] शाळांमध्ये भौतिक सोयी-सुविधांमध्ये त्रुटी दिसून आलेल्या आहेत.

सर्व शिक्षा अभियान व शैक्षणिक गुणवत्ता :

सर्व शिक्षा अभियानांतर्गत प्राथमिक शिक्षणाची गुणवत्ता वाढविण्यासाठी सातत्याने [illegible] केले जात असतात. त्यासाठी सर्व शिक्षा अभियानांतर्गत शिक्षक-प्रशिक्षण, संशोधन व मूल्यमापन, नवोपक्रम, कौशल्य विकास, [illegible]०% पटनोंदणी व उपस्थिती, मूलभूत अध्ययन क्षमता मूल्यमापन, शारीरिक विकास, भावनिक विकास, स्पर्धा परीक्षा क्षमता [illegible], मूल्यशिक्षण, पालक संपर्क क्षमता, वाचन-लेखन हमी कार्यक्रम, अध्ययन समृध्दी कार्यक्रम, पर्यावरण विषयक जाणीव [illegible]चारात्मक अध्यापन यासारखे विविध उपक्रम राबविण्यात येतात.

विद्यार्थी मूल्यमापन इयत्ता सातवी :

प्राथमिक शिक्षण हा संपूर्ण शिक्षण व्यवस्थेचा पाया असल्यामुळे प्राथमिक स्तरावर गुण[illegible] शिक्षण मिळणे आवश्यक असते. त्यासाठी शासनाने सुरुवातीपासूनच विविध कार्यक्रम व उपक्रमांचा अवलंब केला [illegible] दिसून येते. तरीसुध्दा जिल्हा परिषदेंतर्गत प्राथमिक शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या गुणवत्तेबद्दल नेहमीच अनेक प्रश्न [illegible] केले जातांना दिसतात. या विद्यार्थ्यांची गुणवत्ता ही सर्वसाधारण स्वरुपाची असते. त्याचप्रमाणे अनेक विद्यार्थ्यांना साधे लि[illegible] वाचता येत नाही असे गृहीतक मांडले जातांना दिसून येते. या अनुषंगाने नमुना शाळेतील शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांची गुणवत्ता [illegible] करण्यासाठी इयत्ता सातवी मधील विद्यार्थ्यांची निवड करुन मूल्यांकन करण्यात आले. विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन करतांना इयत्ता [illegible]च्या एकूण २०० नमुना शाळेतील (एक मुलगा, एक मुलगी) अशा एकूण ४०० विद्यार्थ्यांची पाठ्यपुस्तकावर आधारि[illegible], गणित, इंग्रजी विषयाची चाचणी परिक्षा घेवून व प्रत्यक्ष निरीक्षण करुन गुणवत्ता तपासण्यात आली.

निष्कर्ष :

१) मराठवाडा विभागातील सर्व शिक्षा अभियान योजनेवरील वर्षनिहाय खर्च प्रवृत्तीत २०[illegible] मध्ये एकूण प्रत्यक्ष खर्च रुपये २०१५.४८ लक्ष एवढा करण्यात आला होता. त्यात वाढ होऊन सन २०११-१२ [illegible] ४३२२६.२४ लक्ष एवढा करण्यात आल्याचे दिसून येते. यावरुन असे स्पष्ट होते की, मराठवाडा विभागात स[illegible] अभियान योजनेवरील खर्च प्रवृत्ती वाढीची असल्याचे दिसून येते.

Marathwada Economics Association

224

Marathwada Economics Association

५) प्राथमिक शाळेतील विद्यार्थ्यांची गणित विषयासंदर्भातील भिती कमी करण्यासाठी विषय शिक्षकाने अध्यापन करतांना कृतीतून अध्यापनावर भर द्यावा. त्यासाठी शिक्षकाने रंगीत मणी, चिंचोके, गोट्या, रोख आदी साहित्य विद्यार्थी संख्येच्या प्रमाणात वापरुन गणन करणे, बेरीज करणे, वजाबाकी करणे यासारख्या क्रियांचा सराव करता येईल व विद्यार्थ्यांची गुणवत्ता वाढीस मदत होईल.

६) इंग्रजी विषयाचे अध्यापन करतांना ध्वनीफिती, चित्रे, एल.सी.डी. यासारख्या साधनांचा वापर करुन अध्यापन मनोरंजनात्मक कसे होईल याकडे शिक्षकांनी लक्ष दिले पाहिजे. त्यासाठी विद्यार्थ्यांकडून छोटी-छोटी वाक्य बनवून घेणे, इंग्रजीचे संभाषण कौशल्य शिकविणे यासारखे विविध उपक्रम विद्यार्थ्यांकडून करुन घेवून त्यांच्यातील इंग्रजी विषयाची भिती दूर करता येईल.

संदर्भ :

१. डॉ. आगलावे प्रदिप नागोराव : संशोधन पध्दतीशास्त्र व तंत्रे, विद्या प्रकाशन, नागपूर, (१ जानेवारी, २०००) पृष्ठ क्र. १८१ ते १८९.

२. माशाळे सिध्दराम रायगोंडा : सर्व शिक्षा अभियान [illegible] नवी पहाट, सृजनरंग पब्लिकेशन, पुणे, (प्रथम आवृत्ती, मार्च २०१०), [illegible] ५६ ते ६२.

३. महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद, पुणे : सर्व शिक्षा अभियान [illegible] णी आराखडा.

४. www.dise.in :

५. महाराष्ट्र राज्य प्राथमिक शिक्षण परिषद, मुंबई : सर्व शिक्षा अभियान [illegible] कार्यालय, लेखा विभाग, संकलित माहिती (पी.एम.आय.एस.) [illegible] साल २००२-०३ ते २०११-१२

225